

УДК 631.22:631.1.016

О. В. Анисенко,
старший викладач кафедри управління земельними ресурсами,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Р. О. Бондаревський,
"Школа молодого вченого", факультет економічних наук,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ ТА ЇХ РОЗВИТОК

O. Anysenko,
Senior Lecturer of Land Management Department, Petro Mohyla Black Sea State University
R. Bondarevskiy,
"School of the Young Scientist", faculty of Economic Sciences,
Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolayiv, Ukraine

THE CURRENT SITUATION OF FARMS IN UKRAINE AND THEIR DEVELOPMENT

У статті проаналізовано стан розвитку фермерських господарств України, освітлено основні проблеми їх діяльності. Досліджено основні гальмуючі фактори розвитку фермерських господарств та розглянуто напрями їх стимулювання способом видачі пільгових іпотечних кредитів на певні цілі.

The article analyzes the state of development of farms of Ukraine, illuminates the main problems of their activity. The main inhibiting factors of the development of farms are investigated and directions of their stimulation are considered in the way of granting of preferential mortgage loans for certain purposes.

Ключові слова: іпотечне кредитування, органічне землеробство, фермерське господарство, рентабельність, сучасний стан.

Key words: mortgage lending, organic farming, farm, profitability, current situation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Основні проблеми, що заважають і припиняють розвиток фермерських господарств в Україні, виникають через такі фактори: в державі мало розвинута державно фінансова кредитна система; не достатньо розвинені орендні відносини; у деяких регіонах переважає малоземелля (Західних); на слабкому рівні знаходиться матеріально-технічна база фермерських господарств; не досконалий механізм оподаткування та довгострокового кредитування фермерських господарств; бракує коштів для закупівлі необхідних ресурсів для розвитку господар-

ства: (механізованої техніки, добрив, худоби, посівного матеріалу, засобів по догляду за рослинами і т. д.); не розвинута інфраструктура; та інше.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проблеми становлення та розвитку фермерських господарств в Україні досліджували С.М. Колотуха, К.М. Мелоник, А.Л. Мельник, Є.В. Милованов, Ю.О. Лупенко, А.Г. Борща, М.Г. Шульський, О.О. Непочатенко, О.Г. Малій, О.Ю. Шубко та ін. Проте сучасні оцінки стану та тенденцій розвитку фермерських господарств потребують поглиблення і деталізації.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є дослідити сучасний стан розвитку фермерських господарств, визначити основні проблеми їх діяльності та можливі шляхи вирішення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Україна — аграрна держава з давніми традиціями землеробства. Володіючи третинною світових чорноземів, вона має високий потенціал розвитку сільського господарства і тримає лідерство на світових аграрних ринках з виробництва зерна, цукру, меду і соняшникової олії.

Земельні відносини в Україні регулюються чинними законодавчими актами, згідно з якими запроваджені три рівноправні форми власності: державна, комунальна і приватна. Саме на приватній формі власності і ґрунтується діяльність селянських (фермерських) господарств як самостійної юридичної одиниці.

Селянське (фермерське) господарство є формою підприємництва громадян України, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою і реалізацією [1]. Це форма організації сільськогосподарського виробництва громадян. Разом із колективними і державними сільськогосподарськими підприємствами воно, в умовах ринкових відносин має забезпечувати споживачів продовольством, продуктами харчування та сільськогосподарською сировиною. Селянське (фермерське) господарство — це, як правило, сімейно-трудова об'єднання мешканців села, життя і побут яких пов'язаний з рільництвом, особистою працею, спрямованою на виробництво товарної маси продуктів харчування, продовольства і сировини та на одержання доходів, а отже, й на забезпечення існування цього господарства та добробуту його членів [2].

Реформування сільськогосподарського виробництва в Україні спрямоване перш за все на зміну виробничих відносин, створення умов ефективного використання природних ресурсів, особливо землі як основного засобу виробництва. Але, як показує світова практика, це можливо безболісно здійснити лише в економічно сильній державі. Тому в період переходу до приватної власності на землю, який збігся в часі з поглибленням соціально-економічної кризи в нашій країні, відбуваються зміни, які зумовлюють зниження родючості ґрунтів, їх нераціональне використання. Так, подібнення полів на окремі ділянки — земельні паї — без достатнього врахування особливостей ґрунтового покриву, рельєфу, розташування

існуючих меліоративних, гідромеліоративних мереж, протиерозійних гідротехнічних споруд та інших чинників може в значній мірі посилити деградаційні процеси ґрунтів. Порушення сівозмін, перехід до сівозмін з короткою ротацією, збільшення насиченості однотипних культур з метою тимчасової вигоди обумовлює інтенсифікацію ґрунтоутворюючого процесу (посилення мінералізації гумусу, накопичення в ґрунті специфічних речовин, що ведуть до так званого ґрунтовтомлення та ін.). За непродуманої, недостатньо обґрунтованої трансформації великих комплексних господарств в приватні структури, фермерські, акціонерні товариства існує реальна небезпека різкого зниження товарності сільського господарства. Так, обсяги валової продукції сільського господарства значно скоротились порівняно з вісімдесяти роками, знижується родючість ґрунтів, деградують меліоровані землі тощо. Основна причина цих негативних явищ полягає в недостатньому технологічному рівні землеробства [7].

Частина нових землевласників мають недостатні знання і тому не усвідомлюють потреби збереження родючості ґрунтів, не володіють методами і навичками цієї роботи. У великих господарствах, які залишились, через фінансову скруту також все менше уваги приділяється підтриманню родючості осушених, еродованих та інших земель, нехтуючи заходами ефективного їх використання. У державі практично відсутній ґрунтовий моніторинг, він існує лише на декларативному рівні у вигляді концепцій. Дієвий же моніторинг вимагає значних коштів, які в держбюджеті поки не передбачаються. Земельна реформа на Україні відноситься до найскладніших соціальних змін, що відбуваються в країні. Вона почалася без належної підготовки, відсутності науково, економічно і екологічно обґрунтованої концепції земельних перетворень, удосконаленої законодавчої і нормативної бази. Існуючий світовий досвід показує, що великі фермерські господарства мають значні суттєві переваги над малими. Наприклад, 15 % фермерів у США володіють 71,3% землі і виробляють 90 % сільськогосподарської продукції. Виходячи з цієї особливості, селянські (фермерські) господарства мають бути оптимальними або в межах оптимальних розмірів. Це зумовлює важливість процесу їх об'єднання — на добровільній і економічній основах. Наші сучасні фермерські господарства в більшості примітивні, мало рентабельні і не спроможні розв'язувати сільськогосподарські проблеми [8, с. 21—25].

Проведення меліоративних заходів передбачає задіяння фінансових та матеріальних ресурсів, які простіше акумулювати при спільному, великому сільськогосподарському використанні. Великі земельні масиви дозволяють активно застосовувати сівозміни, тобто велику площу полів у сівозмінах можна оптимізувати, що важко (а то й неможливо) зробити на малих земельних ділянках.

При формуванні приватних, фермерських господарств, акціонерних товариств доцільно використати багатий накопичений фактичний матеріал, який був раніше розроблений проєктами, науковими організаціями для колективних господарств; це ґрунтові, агрохімічні карти за різні періоди обстежень, картограми агрогруп, бонітету ґрунтів та ін. [5].

Незважаючи на те, що основним джерелом фінансування сільського господарства залишаються власні засоби, кредитування в останні роки здобуває все більшого значення. Більшість фахівців у сфері банківського кредитування наголошують на досить повільному розвитку довгострокового кредитування сільського господарства. Відповідно до оцінок експертів, потреба сільгоспвиробників у довгострокових кредитах задовольняється тепер на 2%, у той час як по короткострокових кредитах — на 50%. Це є серйозною проблемою для розвитку фермерства в Україні, оскільки фермери змушені направляти оборотні кошти на придбання довгострокових активів. Не менш несприятливою, але іноді неминучою, є практика продажу основних засобів для покриття поточних витрат [4, с. 7].

Відповідно до статті 10 Закону України від 19.06.2003 № 973 "Про фермерське господарство" надання допомоги фермерським господарствам здійснюється через Український державний фонд підтримки фермерських господарств, який є державною бюджетною установою та виконує функції з реалізації державної політики щодо фінансової підтримки становлення і розвитку фермерських господарств.

Український державний фонд підтримки фермерських господарств — це державна бюджетна установа, яка виконує функції з реалізації державної політики щодо надання фінансової підтримки становлення і розвитку фермерських господарств.

Допомогу можна отримати на: придбання техніки, обладнання, поновлення обігових коштів, у тому числі для придбання маточного поголів'я сільськогосподарських тварин та проведення оцінки відповідності виробництва органічної продукції (сировини), виробництва

та переробки сільськогосподарської продукції, будівництва та реконструкції виробничих і не-виробничих приміщень, для закладення багаторічних насаджень, розвитку кредитної та обслуговуючої кооперації, у тому числі для сплати пайових внесків до пайових фондів сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, утворених фермерськими господарствами самостійно або разом з членами особистих селянських господарств, зрошення та меліорації земель [9].

Законом України "Про Державний бюджет України на 2017 рік" за бюджетною програмою "Надання кредитів фермерським господарствам" передбачено бюджетні асигнування в обсязі 65 млн грн, з яких: 25 млн грн — за рахунок загального фонду, 40 млн грн за рахунок спеціального фонду.

15 вересня, на засіданні Кабінету Міністрів України, було представлено проєкт Закону України "Про державний бюджет України на 2018 рік", у якому були враховані пропозиції Міністерства аграрної політики та продовольства України щодо підтримки аграрної галузі на наступний рік.

Державні програми будуть зорієнтовані на галузі, які найбільше потребують підтримки, та здатні забезпечити довготривалий позитивний ефект для економіки та соціальної сфери.

Зокрема проєктом Закону України "Про Державний бюджет на 2018 рік" передбачено [10]:

1 млрд гривень — фінансова підтримка розвитку фермерських господарств та сільської кооперації;

1 млрд гривень — фінансування часткової компенсації вартості придбаної с/г техніки та обладнання українського виробництва;

2 млрд гривень — бюджетна дотація для розвитку сільськогосподарських товаровиробників та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції;

2, 3 млрд гривень — підтримка галузі тваринництва, зокрема, на напрями будівництва та реконструкції тваринницьких комплексів.

Вагомим бар'єром для успішного розвитку і функціонування фермерських господарств в Україні є недосконалість нормативно-правових актів щодо аграрної політики держави. Тому їх необхідно переглянути і сформувати правову базу, яка б захищала інтереси виробників сільськогосподарської продукції.

Значну роль повинна відігравати інноваційна діяльність — впровадження найбільш перспективних агротехнологій і на цій основі підвищення продуктивності виробництва з метою

зниження витрат на одиницю продукції та зміцнення її конкурентоспроможності на внутрішньому і світовому ринках.

ВИСНОВКИ

Отже, розвиток фермерських господарств у нашій країні та підвищення їх конкурентоспроможності є однією із найважливіших і найскладніших, на нашу думку, проблем аграрного сектора економіки. Він повинен стимулюватись вільною конкуренцією на ринку з державними і кооперативними підприємствами, бо його основними завданнями, як відомо, є: виробництво, переробка і збут сільськогосподарської продукції; розвиток підсобної діяльності для раціонального використання природних і трудових ресурсів, земельних угідь, поліпшення їх родючості; участь працюючих або коштами в соціальному розвитку села, де розташоване фермерське господарство. Маючи невеликий досвід розвитку фермерства, і науковці, і спеціалісти зрозуміли, що фермерство — це не просто один із видів підприємницької діяльності, це складний соціально-економічний процес. І тільки за умов державної підтримки можна піднести фермерство України до рівня розвинутих країн світу.

Література:

1. Закон України "Про селянське (фермерське) господарство" // Відомості Верховної Ради. — 1993. — № 32.
2. Закон України "Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві" // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). — 1990. — № 45. — Ст. 602. — 1992.
3. Закон України "Про підприємництво" — Відомості Верховної Ради Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). — 1991. — № 14. — Ст. 168.
4. Шульський М.Г. Фермерство: проблеми становлення і розвитку. — Львів, 2004. — С. 7.
5. Лупенко Ю. Формування акціонерних структур в АПК // ЕУ — 1993. — № 11. — С. 5—59.
6. Мочерний С.В., Єрохін С.А., Каніщенко Л.О., та ін. / За редакцією С.В. Мочерного // Основи економічної теорії. — К.: "Академія", 2013. — С. 261—272.
7. Колотуха С.М., Мелоник К.М. Реформування кредитних відносин в аграрному секторі економіки, / С.М. Колотуха, К.М. Мелоник // Економіка АПК. — 2012. — № 2-12. — С. 25—34.
8. Івашинин В.В., Бабинець Т.А. // Економіка АПК. — 2008. — № 1 — С. 21—25.

9. Офіційний сайт міністерства аграрної політики [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://minagro.org.ua/state-support-programs/pro-ukra%D1%97nskij-derzhavnij-fond-pidtrimki-fermerskix-gospodarstv/>

10. Закону України "Про державний бюджет України на 2018 рік" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://usba.com.ua/urad-uhvaliv-proekt-derzavnogo-budzetu-na-2018-rik-z-bezprecedentno-visokou-pidtrimkou-apk>

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (1993), Law of Ukraine "About the peasant (farm) economy", Information from the Supreme Council, vol. 32.
 2. Verkhovna Rada of Ukraine (1990), Law of Ukraine "On the priority of social development of the village and agro-industrial complex in the national economy", Information from the Supreme Council USSR (ISC), vol. 45.
 3. Verkhovna Rada of Ukraine (1991), Law of Ukraine "About entrepreneurship", Information from the Supreme Council USSR (ISC), vol. 14.
 4. Shulsky, M.G. (2004), *Fermerstvo: problemy stanovlennia i rozvytku* [Farmers: problems of formation and development], Lviv, Ukraine.
 5. Lupenko, Yu. (1993), "Formation of joint stock companies in the agroindustrial complex", *EU*, vol. 11, pp. 5—59.
 6. Mocheryn, S.V. Yerokhin, S.A. and Kanishchenko, L.O. (2013), *Osnovy ekonomichnoi teorii* [Foundations of economic theory], Academy", Kyiv, Ukraine.
 7. Kolotukha, S.M. and Melonik, K.M. (2012), "Reforming credit relations in the agrarian sector of the economy", *Economy of AIC*, vol. 2—12, pp. 25—34.
 8. Ivashinin, V.V. Babince, T.L. (2008), "Efficiency of new technology and its evaluation at the stage of the test", *Economics of agroindustrial complex*, vol. 1, pp. 21—25.
 9. Official website of the Ministry of Agrarian Policy (2017), "About the Ukrainian state fund of support of farms", available at: <http://minagro.org.ua/state-support-programs/pro-ukra%D1%97nskij-derzhavnij-fond-pidtrimki-fermerskix-gospodarstv/> (Accessed 25 Jan 2018).
 10. Ukrainian Stock Breeders Association (2017), "The Government approved a draft State Budget for 2018 with an unprecedentedly high level of AIC support", available at: <https://usba.com.ua/urad-uhvaliv-proekt-derzavnogo-budzetu-na-2018-rik-z-bezprecedentno-visokou-pidtrimkou-apk> (Accessed 25 Jan 2018).
- Стаття надійшла до редакції 05.01.2018 р.*